

Коваленко А. В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
докторант наукової лабораторії з проблем кримінальної поліції
Навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ

ПОЛІЦІЯ ЯК СУБ'ЄКТ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ

Анотація. Метою статті є проаналізувати поняття злочинності та протидії їй, а також за допомогою дослідження функцій поліції шляхом аналізу нормативно-правових актів, які регламентують відповідне питання, виділити низку основних положень, що характеризують поліцію як суб'єкт запобігання злочинності. У свою чергу, поставлена мета зумовила необхідність розв'язання низки дослідницьких завдань, а саме: 1. Провести теоретичний аналіз поняття злочинності й терміна «протидія злочинності», зважаючи на різноманітність етимологічного наповнення останнього, та розробити власне авторське визначення; 2. Проаналізувати Закон України «Про Національну поліцію» та визначити роль і місце вказаного органу в системі запобігання злочинності шляхом аналізу його функцій; 3. Підбити підсумки у вигляді положень, що характеризують поліцію як суб'єкт запобігання злочинності, й визначити сутність вказаної діяльності. У статті проаналізовано основні підходи до розуміння поняття злочинності та протидії злочинності, досліджено нормативне підґрунтя функціонування Національної поліції України з метою виділення основних положень, що характеризують відповідний орган як суб'єкт запобігання злочинності.

Зазначено, злочинністю є соціальний феномен, що виражається в кримінальній активності окремих членів суспільства, яка виражається в індивідуальній схильності до вчинення тих чи інших протиправних діянь. Запобіганням злочинності належить уважати комплексну діяльність низку уповноважених суб'єктів, що полягає в недопущенні, протидії, відверненні, застереженні вчинення злочинів і зниженні інтенсивності процесів детермінації злочинності на всіх рівнях. Широка діяльність поліції із запобігання в усіх різноманітних сферах, де можливе вчинення злочинів, вирізняє останню з-поміж інших правоохоронних органів. До компетенції поліції можна зарахувати запобігання у сфері економічної, майнової, організованої злочинності, а також злочинності у сфері життя і здоров'я людини та громадянина, честі й гідності особи.

Ключові слова: поліція, запобігання злочинності, злочинність, органи охорони правопорядку, правова держава.

Постановка проблеми. Україна, що обрала своїм майбутнім входження як повноправного члена до європейського співтовариства, має на меті значну кількість цілей, що призведуть у відповідність до норм міжнародного права та правових традицій цивілізованого світу чинне українське законодавство.

Проблема протидії злочинності й суб'єкти, що здійснюють указану діяльність, постає досить гостро в умовах трансформаційних процесів і постійних реформ як Національної поліції зокрема, так й інших органів охорони правопорядку загалом. Ще більшої гостроти набуває вказана тематика в умовах стійкого зростання рівня злочинності в усіх регіонах України, оскільки ця категорія діянь і змушує органи Національної поліції України посилювати практику протидії злочинності.

Разом із тим указана тематика вже неодноразово поставала наріжним каменем у дослідженнях багатьох досвідчених та авторитетних вітчизняних вчених, а саме: Г. Аванесова, Ю. Антоняна, О. Бандурки, Ю. Бауліна, В. Борисова, В. Глушкова, В. Голіної, І. Даньшина, Т. Денисової, О. Джужі, А. Долгової, А. Закалюка, А. Зелінського, О. Колба, В. Кудрявцева, Н. Кузнєцової, О. Литвинова, В. Лунєєва, В. Маляренка, П. Михайленка, В. Тихого, В. Філонова, П. Фріса, М. Хавронюка, В. Шакуна та багатьох інших, але, зважаючи на недостатньо приділену увагу Національній поліції України як суб'єктові протидії злочинності, вказана тематика набуває нового наукового значення та потребує подальших розвідок.

Метою статті є проаналізувати поняття злочинності та протидії їй, а також за допомогою дослідження функцій поліції шляхом аналізу нормативно-правових актів, які регламентують відповідне питання, виділити низку основних положень, що характеризують поліцію як суб'єкт запобігання злочинності. У свою чергу, поставлена мета, зумовила необхідність розв'язання низки дослідницьких завдань, а саме: 1. Провести теоретичний аналіз поняття злочинності й терміна «протидія злочинності», зважаючи на різноманітність етимологічного наповнення останнього, та розробити власне авторське визначення; 2. Проаналізувати Закон України «Про Національну поліцію» й визначити роль і місце вказаного органу в системі запобігання злочинності шляхом аналізу його функцій; 3. Підбити підсумки у вигляді положень, що характеризують поліцію як суб'єкт запобігання злочинності, й визначити сутність вказаної діяльності.

Об'єктом статті є суспільні відносини у сфері протидії злочинності в Україні. Предметом дослідження є Національна поліція України як суб'єкт запобігання злочинності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як зазначено, Україна на шляху перетворення в правову державу новітнього зразка зазнає низки змін, що впливають на її діяльність, але передусім необхідно проаналізувати понятійно-категоріальний апарат відповідної проблеми, щоб, маючи теоретичне підґрунтя, можна було успішно застосовувати його в науковому дослідженні.

На думку Р. Веприцького, кримінологія займається розробленням загальних проблем протидії злочинності, виявленням її причин та умов виникнення, вивченням особи злочинця, впливу на нього. Кримінологія досліджує злочинність як соціальне явище, яке проявляється в суспільно небезпечній поведінці людей. «Кримінологія досліджує дані про злочинність загалом, а також по окремих видах і групах злочинів і по окремих кримінологічних проблемах» [1].

У такому контексті, на думку автора, насамперед необхідно проаналізувати поняття злочинності, дослідивши плуралізм поглядів на вказаний термін.

Ураховуючи історичний досвід у вказаному питанні, належить зауважити, що до 30-х років ХХ століття у вітчизняній кримінології існувало два підходи до визначення злочинності: соціальний і біологічний, але обидва зникли зі сторінок наукових праць у період тоталітаризму через визнання кримінології космополітичною буржуазною теорією поряд із генетикою, політологією та іншими галузями науки. В Україні спроби відновити кримінологічне знання, а разом із ним і визначення злочинності здійснювалися в 60-х роках ХХ століття [2].

Поряд із цим домінували її визначення в суто статистичному сенсі, що не розкривали сутності та змісту цього явища. Злочинністю визнавалася сукупність злочинів, учинених на певній території за певний проміжок часу [3, с. 25]. Разом із тим у першому радянському підручнику з кримінології А. Герцензон визначав злочинність як сукупність учинених у певний період часу в цьому суспільстві злочинів, але сукупність, що «не є простою сумою цих злочинів» [4, с. 55].

Але все ж з плином часу поняття злочинності трансформується та з урахуванням викликів часу набуває нового забарвлення й розширюється, про що детально свідчать сучасні погляди вчених на вказане питання.

Існує позиція, що злочинність – це внутрішня схильність індивіда до вчинення злочину, тому під злочинністю потрібно розуміти властивість людини, соціального інституту, суспільства, окремої країни, глобального суспільства відтворювати безліч небезпечних для оточуючих людей діянь, що виявляється у взаємозв'язку злочинів і їх причин, піддається кількісній інтерпретації та зумовлює введення кримінально-правових заборон [5, с. 134–135].

У юридичній науці існують різні визначення поняття злочинності, виходячи з різних уявлень про природу злочинності. Соціальний феномен злочинності виражається в кримінальній активності окремих членів суспільства. Численні фактори, що зумовлюють учинення злочинів і злочинність як суспільний феномен, у різні часи та в різні періоди розвитку суспільного життя й на різних територіях або, як прийнято нині говорити, в різних регіонах є неоднаковими не лише за поширеністю та змістом, а й за інтенсивністю, тривалістю, стійкістю зв'язків, глибиною впливу [6].

Разом із тим, проаналізувавши вказані підходи до розуміння поняття злочинності, автор дійшов власного висновку, що злочинністю є соціальний феномен, що виражається в кримінальній активності окремих членів суспільства, яка виражається в індивідуальній схильності до вчинення тих чи інших протиправних діянь.

У свою чергу, важливу роль і місце в цьому дослідженні відведено підходам до розуміння поняття «протидія злочинності», оскільки воно має безліч інтерпретацій і підходів до його трактування.

Необхідним під час розгляду цього питання є визначення поняття «протидія злочинності», але проблематичним і дискусійним у кримінології є визначення заходів щодо недопущення вчинення злочинів. Так, В. Голіна відзначає, що в кримінологічній літературі для визначення заходів щодо недопущення вчинення злочинів застосовуються без достатніх підстав різні терміни: «попередження», «запобігання», «припинення», «профілактика», «рання профілактика», «спеціальне попередження», «спеціально-кримінологічне попередження» тощо [7].

Саме через указану різноманітність підходів до розуміння відповідного поняття автором і зауважується увага на останньому.

Етимологічний складник відповідного поняття визначається в тому, що запобігання варто розуміти як діяльність, що перешкоджає вчиненню кримінальних правопорушень, не допускає їх учинення. Запобігати означає «не допускати чогось задалегідь, відвертати» [8, с. 89]. Такий результат досягається шляхом застосування заходів профілактики, що «запобігають, відвертають щось» [9, с. 827], попередження, тобто «застереження проти чого-небудь» [9, с. 569], або припинення розпочатих правопорушень, що тлумачиться як «змушування перестати щось учиняти» [9, с. 717].

А. Блага та Л. Богатирьов розглядають протидію злочинності як особливий комплексний, багаторівневий об'єкт соціального управління, який становить різноманітну за формами діяльність відповідних суб'єктів (державних, недержавних органів, установ, громадських формувань та окремих громадян), які взаємодіють у вигляді системи різноманітних заходів, спрямованих на пошук шляхів, засобів та інших можливостей ефективного впливу на злочинність з метою зниження інтенсивності процесів детермінації злочинності на всіх рівнях, нейтралізації дії її причин та умов для обмеження кількості злочинних проявів до соціально толерантного рівня [10].

Водночас, на думку В. Куца, протидія злочинності – це складне соціально-правове явище та поняття про нього, в якому відображаються теорія і практика специфічної соціально-управлінської діяльності й суспільних і приватних ініціатив, а також кримінально-юстиційних зусиль, спрямованих на перешкодження вчиненню кримінальних правопорушень і реагування на їх учинення [11].

Отже, запобіганням злочинності належить уважати комплексну діяльність низка уповноважених суб'єктів, що полягає в недопущенні, протидії, відверненні та застереженні вчинення злочинів і зниженні інтенсивності процесів детермінації злочинності на всіх рівнях.

Поряд із вказаними елементами належить звернути увагу на те, що Національна поліція України в цьому контексті відіграє одну з головних ролей, адже прямо визначена законодавством як правоохоронний орган і в силу своїх обов'язків найбільш часто стикається з найбільш різноманітними формами вчинюваних злочинів.

Проголошення в ст. 3 Конституції України [12] того, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а утвердження й забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави, вимагає від останньої утворення відповідних органів, що й здійснюють функції із забезпечення правами і свободами, а також охороняють і захищають їх.

Разом із тим Законом України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VII визначено завдання відповідного органу, серед великої кількості яких є положення, що орієнтовані на запобігання злочинам, а саме: здійснення превентивної та профілактичної діяльності, що спрямована на запобігання вчиненню правопорушень; виявлення причин та умов, що сприяють учиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, ужиття в межах своєї компетенції заходів для їх усунення тощо [13].

Поряд із цим необхідно зазначити, що Національна поліція України здійснює запобіжну діяльність не ізольовано,

а в різних видах взаємодії з органами, 1) які визначають державну політику у сфері боротьби зі злочинністю (Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України); 2) які здійснюють координацію діяльності у сфері запобігання та протидії злочинності (Генеральний прокурор України й підпорядковані йому прокурори; Рада національної безпеки і оборони України); 3) які провадять правоохоронну діяльність у сфері боротьби зі злочинністю (серед суб'єктів цієї групи варто виділяти дві підгрупи: а) органи, для яких боротьба зі злочинністю є однією з основних функцій (наприклад, Департамент карного розшуку Національної поліції України, Головне управління по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю СБУ України та ін.); 4) які здійснюють контролюючу й інші види управлінської діяльності (громадські організації, об'єднання, органи державного контролю, преса) [14, с. 154–162].

Поряд із вищезазначеним, на думку Р. Шая, до головних правоохоронних функцій варто зарахувати: 1) профілактичну (профілактика правопорушень, які тягнуть за собою юридичну відповідальність у сфері публічного права); 2) захисну (захист життя, здоров'я, прав, свобод і законних інтересів фізичних осіб); 3) охорону публічного порядку та безпеки й власності; 4) ресоціалізаційну (ця функція є найбільш характерною для органів і служб у справах неповнолітніх; служб, що здійснюють адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі); 5) оперативно-розшукову; 6) розслідування злочинів; 7) судового розгляду справ; 8) розгляду справ про адміністративні правопорушення; 9) розгляду справ про фінансові й адміністративно-господарські правопорушення (тобто розгляд справ про адміністративні правопорушення, вчинені юридичними особами або громадянами-підприємцями); 10) виконання вироків, рішень, ухвал і постанов судів, постанов органів досудового слідства та прокурорів [15, с. 10–16].

Ураховуючи таку позицію та порівнюючи її із зазначеними вище напрацюваннями, автор дійшов висновку, що Національна поліція України, з огляду на теорію та практику правоохоронної діяльності, є одним із основних правоохоронних органів держави, яка уповноважена в межах чинного законодавства здійснювати як профілактичну функцію, що безпосередньо пов'язана із запобіганням злочинності, так й оперативно-розшукову, що в деяких випадках також може бути інструментом запобігання злочинності.

Необхідно зауважити, що Національна поліція України в межах своїх повноважень має право здійснювати широке коло функцій із запобігання злочинності в Україні, що визначено в профільному законі та регламентується ним.

Роль і місце Національної поліції України як суб'єкта запобігання злочинності, окрім Закону України «Про Національну поліцію», визначається також Кримінальним кодексом України, Кримінальним-процесуальним кодексом України, Кодексом України про адміністративні правопорушення та низкою інших нормативно-правових актів.

Саме широка діяльність поліції з протидії в усіх різноманітних сферах, де можливе вчинення злочинів, вирізняє останню з-поміж інших правоохоронних органів. До компетенції поліції можна зарахувати протидію у сфері економічної, майнової, організованої злочинності, а також злочинності у сфері життя й здоров'я людини та громадянина, честі й гідності особи.

Запобігання злочинам є одним із напрямів кримінально-правової політики держави, що складається із сукупності

заходів, спрямованих на окремі групи та конкретних осіб, які реалізують злочинні наміри, замислюють учинення злочинів і позитивно сприймають злочинний спосіб життя, з метою дискредитування злочинної поведінки, відмови від злочинної мотивації та наміру або продовження злочинної діяльності

Висновки. Отже, на підставі аналізу понять злочинності й запобігання їй, а також дослідивши функції поліції, які регламентують відповідне питання, виділивши низку основних положень, що характеризують поліцію як суб'єкт запобігання злочинності, автор може підсумувати таке:

Злочинність як в Україні, так і в усіх державах світу стрімко розвивається, що зумовлює необхідність розвитку мережі та розширення функцій органів охорони правопорядку не тільки в межах України, а й на міждержавному рівні. У свою чергу, органи поліції як суб'єкти запобігання злочинності відіграють одну з вирішальних ролей, оскільки з урахуванням наявних функцій охоплюють найширше коло повноважень щодо запобігання злочинності безпосередньо.

Злочинність є соціальний феномен, що виражається в кримінальній активності окремих членів суспільства, яка виражається в індивідуальній схильності до вчинення тих чи інших протиправних діянь.

Запобіганням злочинності належить уважати комплексну діяльність низки уповноважених суб'єктів, що полягає в недопущенні, протидії, відверненні та застереженні вчинення злочинів і зниженні інтенсивності процесів детермінації злочинності на всіх рівнях.

Роль і місце Національної поліції України як суб'єкта запобігання злочинності визначається профільним законом, а також Кримінальним кодексом України, Кримінальним процесуальним кодексом України, Кодексом України про адміністративні правопорушення та низкою інших нормативно-правових актів. Саме широка діяльність поліції із запобігання в усіх різноманітних сферах, де можливе вчинення злочинів, вирізняє останню з-поміж інших правоохоронних органів. До компетенції поліції можна зарахувати запобігання в сфері економічної, майнової, організованої злочинності, а також злочинності у сфері життя й здоров'я людини та громадянина, честі й гідності особи.

Подальші наукові розвідки належить здійснювати з урахуванням отриманих результатів з метою розширення тлумачення функцій Національної поліції України в контексті запобігання злочинам.

Література:

1. Большой юридический словарь. Москва: Инфра-М, 1999. 789 с.
2. Куц В. Поняття злочинності. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 2. Ч. 2. С. 34–39. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/chasopys/ua/pdf/10-2016/02/kuts.pdf>.
3. Преступность и ее предупреждение: сборник статей / А.А. Герцензон, И.И. Карпец, В.П. Кудрявцев, А.Б. Сахаров, И.С. Самощенко; под ред. проф. М.Д. Шаргородского и Н.П. Кана. Ленинград: Лениздат, 1966. 239 с.
4. Советская криминология: учеб. для юрид. фак. и ин-тов / отв. ред. А.А. Герцензон и др. Москва: Юридическая литература, 1966. 319 с.
5. Шестаков Д.А. От понятия преступности к криминологии закона. *Общественные науки и современность*. 2008. № 6. С. 131–142.
6. Веприцький Р.С. Феноменологія злочинності як галузь криминології. URL: https://www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?...PDF/...pdf.
7. Роль суду у протидії злочинності. Суб'єкти протидії злочинності: поняття, система, характеристика. Протидія злочинності: поняття,

- система, класифікація заходів. URL: https://studopedia.com.ua/1_66350_protidiya-zlochinnosti-ponyattya-sistema-klasifikatsiya-zahodiv.html.
8. Новий тлумачний словник української мови: у 4 т. Київ: Аконті, 2001. Том 2. 911 с.
 9. Новий тлумачний словник української мови: у 4 т. Київ: Аконті, 2001. Том 3. 927 с.
 10. Кримінологія. Загальна частина: навч. посібник / кол. авторів А.Б. Блага, І.Г. Богатирьов, Л.М. Давиденко та ін.; за заг. ред. О.М. Бандурки. Харків: Вид. ХНУВС, 2010. 280 с.
 11. Куц В. Протидія злочинності: сутність і зміст. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 4 (12). С. 103–112. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/chasopys/ua/pdf/12-2016/kuts.pdf>.
 12. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
 13. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
 14. Тичина Д.М. Національна поліція України в системі суб'єктів запобігання злочинам. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2016. № 2 (13). С. 154–162.
 15. Шай Р.Я. Природа та сутність правоохоронної діяльності. *Наше право*. 2014. № 5. С. 10–15.

Коваленко А. В. Полиция как субъект предупреждения преступности

Аннотация. Целью статьи является анализ понятий преступности и противодействия ей, а также с помощью исследования функций полиции путем анализа нормативно-правовых актов, регламентирующих соответствующий вопрос, выделение ряда основных положений, характеризующих полицию как субъект предупреждения преступности. В свою очередь, поставленная цель обусловила необходимость решения ряда исследовательских задач, а именно: 1. Провести теоретический анализ понятия преступности и термина «противодействие преступности», несмотря на разнообразие этимологического наполнения последнего, и разработать собственное авторское определение; 2. Проанализировать Закон Украины «О Национальной полиции» и определить роль и место указанного органа в системе предупреждения преступности путем анализа его функций; 3. Подвести итоги в виде положений, характеризующих полицию как субъект предупреждения преступности, и определить сущность указанной деятельности. В статье проанализированы основные подходы к пониманию понятия преступности и противодействия преступности, исследовано нормативное основание функционирования Национальной полиции Украины с целью выделения основных положений, характеризующих соответствующий орган как субъект предупреждения преступности.

Преступностью является социальный феномен, выражающийся в уголовной активности отдельных членов общества, которая выражается в индивидуальной склонно-

сти к совершению тех или иных противоправных деяний. Предотвращением преступности следует считать комплексную деятельность ряда уполномоченных субъектов, что заключается в предотвращении, противодействии, предупреждении совершения преступлений и снижении интенсивности процессов детерминации преступности на всех уровнях. Широкая деятельность полиции по предотвращению во всех различных сферах, где возможно совершение преступлений, отличает последнюю от других правоохранительных органов. В компетенцию полиции можно отнести предотвращения в сфере экономической, имущественной, организованной преступности, а также преступности в сфере жизни и здоровья человека и гражданина, чести и достоинства личности.

Ключевые слова: полиция, предотвращение преступности, преступность, органы охраны правопорядка, правовое государство.

Kovalenko A. Police as the subject of crime prevention

Summary. The purpose of the article is to analyse the concepts of crime and counteract it, as well as to investigate the functions of the police, by analysing the legal acts regulating the relevant issue, to highlight a number of basic provisions characterizing the police as a crime prevention subject. In turn, the goal set has determined the need to solve a number of research tasks, namely: 1. To conduct a theoretical analysis of the concept of crime and the term “counteraction to crime”, taking into account the diversity of the etymological content of the latter and develop their own, the author’s definition; 2. To analyse the Law of Ukraine “On National Police” and to determine the role and place of the said body in the system of crime prevention, by analysing its functions; 3. To sum up in the form of provisions describing the police as a subject of crime prevention and to determine the essence of the activity. The article analyses the basic approaches to understanding the concept of crime and crime prevention, investigates the normative basis of the functioning of the National Police of Ukraine in order to identify the main features that characterize the relevant body as the subject of crime prevention. Criminality is a social phenomenon that manifests itself in the criminal activity of individual members of society, which is manifested in the individual’s propensity to commit one or another wrongful act. It is necessary to consider prevention of crime as the complex activity of a number of authorized entities, which consists in preventing, counteracting, and diverting the commission of crimes and reducing the intensity of the processes of determination of crime at all levels. The wide range of preventive police activities in all the various spheres where crime is possible distinguishes the latter from among other law enforcement agencies. The competence of the police can include prevention in the field of economic, property, and organized crime, as well as crime in the sphere of life and health of man and citizen, as well as honour and dignity of the individual.

Key words: police, crime prevention, crime, law enforcement agencies, legal state.